

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Георги Асенов Арнаудов,
преподавател в Нов български университет,
професионално направление 8.3. Музикално и танцово изкуство”,
за придобиване на образователната и научна степен „доктор“
по професионално направление 8.3. „Музикално и танцово изкуство”
с кандидат Петя Цветанова Цветанова

Настоящата дисертация на Петя Цветанова Цветанова на тема „РЕКВИЕМЪТ: ЖАНРОВ ОБРАЗЕЦ И ИСТОРИЧЕСКИ ОБРАЗИ“ е развита в рамките на един внушителен обем от 336 страници. Тя съдържа I. Въведение: обосноваване на подхода; II. Историческият пласт – реквиемите на Брамс и Верди като изявители на историчността; III. Alegория и тропология в реквиема на XX век; IV. Открояване към аналогията: Реквиемът на Моцарт като *художествения жанров образец*; V. Реквиемът в българската музикална култура; VI. Обобщение; VII. Приложения; VIII. Библиография.

Изборът на темата на дисертацията, както и цялото изследване на Петя Цветанова имат голям и реален научно-практически принос в българското музикознание. Така както е изграден, като логика и структура, както и с поставените и развити проблематики, текстът на дисертацията показва дълбоката значимост на изследвания проблем в научно и научно-приложно отношение. А тя следва да бъде отнесена към постигането на едно приносно разбиране за жанра на реквиема, за неговите корени и най-вече за неговото художествено и културно полагане в един извънлитургичен културен контекст.

Обект на дисертацията на Петя Цветанова е заупокойната меса, разгледана не като литургийно проявление, а като своеобразна художествена изява отсам конкретна историческа граница, изява, придобила формата на специално и специфично *разбирана и правена* творба, такава, каквато е Реквиемът.

Целите и задачите, които си поставя дисертанта, са формулирани ясно и те стават основа на цялото изследване, основната цел на което е да бъде разгледано „новото и различното в жанровата изява“ на реквиема, като бъдат изследвани всички аспекти на промените в една исторически линейна перспектива. Поставени са различни типове акценти според функционалната насоченост или формалната предопределеност на избраните за разглеждане творби, чието

основно обединяващо звено е литургичният текст, впрочем единствен и монолитен жанров белег, който определя образността и смисъла на творбите.

Още от началото, при това даже и в самото заглавие дисертантът си поставя нелеката задача да бъдат определени както очертанията на това, което е наричано „*образец на жанра на реквиема*“, така и неговите исторически конкретизации, проявени в творби от последните над две и половина столетия. Целта е извеждането на тези рамки да стане на основата на търсенето на *смисъла* и *идеята*, базирани на принципно изначално заложеното в литургията стремление към единение с Бога.

На основата на разбирането на *жанровия образец* като литургийно проявление и като художествена изява Цветанова маркира и началото на промяната, настъпила с „влизането“ му в концертната зала. Нещо, което поставя и един от основните въпроси, разглеждани в текста – съотнасянето между *жанровия образец* и *историческите му образи*. Особено важно е извеждането на една същностна разлика която очертава границата на тази промяна. Според дисертанта „*в циклично повтарящия се ритуал липсва историчност, за чиято основна идентификация се изисква феноменът на промяната, на внасянето на нещо качествено ново, на събитийната уникалност*“. Църковните реквиемни композиции като част от богослужението остават статични в принципно *извънвремевия* и *извънритмичния* ритуал.

Излизането на реквиема от цикъла на богослужението и полагането му в публичното, концертно пространство според дисертанта е и предпоставката за превръщането му в самостоятелен жанр и превръщането му в автономно художествено произведение с особена семантична натовареност, предпоставена от литургичния му корен и функциите му на самостоятелна творба. Тази постановка за мен е изключително приносна и четейки текста, аз нееднократно се сещах за знаменитото описание на Платон от трета книга на неговите *Закони*, в което са представени античните „*видове (εἶδη) [700 b]* и *форми (σχήματα)*“ в музиката и пътищата на тяхното преобразуване в новите видове и форми на публично изпълнение. Естествено Платон е безкрайно критичен към настъпилите видоизменения с неговия коментар за появата на „*поети, които поставили началото на чуждото на музите нарушаване на закона*“, както и с мнението че те

„свързвали всичко със всичко [700e] и така от неразумност неволно създавали лъжлива представа за музиката – че тя не притежава никаква правилност...“. В едно извънвремево поле (по Борхес) аз си запазвам правото да пофантазирам, какво би казал Платон за някои от съвременните превъпласания на жанра реквием.

Тук аз не мога да не поздравя дисертанта и за изключително точния, приносен ход с изработването на различните схеми, които съвършено нагледно представят така сложната мрежа от връзки и съотнасяния между, нека го нарека „изворния“ *литургичен жанров образец*, неговото преобразуване в *художествен жанров образец* и най-накрая получилия се *вторичен художествен жанров образец*. Използването на думата „вторичен“ за мен лично е находка, която е изключително важна по отношение на някои съвременни разбирания за жанра като културен феномен, получен в резултат на дълъг и сложен *културен трансфер* и *културен превод*, на чужди модели. Тук естествено става дума и за родните образци на жанра.

За изпълнението на поставените задачи Петя Цветанова използва съвсем правилно метод, „който принадлежи към библейското тълкуване и посредством който се разкрива възможността за преодоляване на историчността като парадигма, проявена във всеки подстъп към жанрово обглеждане и типологизиране.“ Това е екзегетическият подстъп към музиката, който дисертанта е привлякъл като метод на работа с цел „разкриване на пълноценния смисъл на жанра на реквиема, в извеждането на неговия *sensus plenior*.“

Изследвани са немалко исторически образци на реквиема, като приведените от Цветанова примери не са механични, а служат за възвръщането към целостта на жанровия смисъл. Порядъкът на представянето им е обосновано екзегетически, а не хронологически, като всеки един разглеждан образец – на Моцарт, Брамс, Бритън, Табаков или Кръстева следва смисъла на съотнасянето, на изявяването на конкретното произведение спрямо корелата – *жанровия образец*. В един цялостен план, а това за мен е едно голямо постижение, дисертантът не се занимава с описания и интерпретации на темата, а с намирането на решения, на ключове за разбиране на смисъла, основани на различните творчески *интенции* и *стратегии* на отделните автори, които се явяват основна

предпоставка за намирането и проявлението на конкретните екзегетически пластове.

Централна част на дисертацията са петте части, посветени на конкретизации на жанра в различни исторически образи. Макар и тези части да не са обозначени като „глави“, а аз ги приемам като такива, това тези от II до VI части. Последователността на разглежданите в дисертацията образци тръгва от *историческия* пласт, изявен в *Немски реквием* от Брамс, и *Messa da requiem* от Верди през изящната и мощна драматична реторика на алегорията във *Военен реквием* от Бритън, минава през *тропологическото* използване на Свещените текстове, които придават морално тълкуване, стремящо се към заложеното от Пендерецки желание за възобновяването на сакралността в *Полски реквием* и най-накрая достига до анагогическия пласт в *Реквием* на Моцарт, там, където текстът и музиката се сливат в едно духовно единство, отгласвайки се от буквалността на времето, достигайки върховна иносказателност и всеобхвана символика. Най-накрая, това са българските *исторически образи* на реквиема, стоящи естествено далеч от търсения *sensus plenior* на жанра. Това се дължи на особената културна ситуация и контекст на възникване и на различни традиции, обусловени от православната деноминация. Те са пример именно на това вторично съотнасяне към изворите на литургичния жанр и според мен в резултат на различната степен на разбиране – тук излагам своето мнение – на състоял *се* или *не културен превод/трансфер*. За мен цялата тази систематизация и класификация на развитието на жанра е дълбоко приносна.

В така представената логика на текста е налице пълно съответствие на избраната от дисертанта методика на изследване с поставената цел и задачи на дисертационния труд, а именно възможно по-ясното и пълно представяне на развитието на художествения жанр на реквиема и специфичната му връзка с литургичния корен като жанрово легитимиращо условие. Една предпоставка за изграждането на стройна и логически обусловена жанрова теория, изложена приносно от дисертанта. За постигането на тази цел Петя Цветанова е разработила понятиен апарат, отразяващ по нейните думи „*спецификите, утвърждаващи основната ѝ идея – концентричното полагане на смислите на жанра, което се държи далеч от виждането за „еволуцията“ му – за неговото „развитие“*“.

Считам, че разработеният от дисертанта понятиен апарат е в пълно съответствие с избория от него екзегетически подстъп към музиката, който дисертантът е привлякъл като метод на работа и изследване на обекта и с поставената цел и задачи на дисертационния труд.

Текстът на Петя Цветанова е основан на позовавания и цитирания на представителен брой автори, като в представената Библиография – са изведени общо 222 заглавия (56 на кирилица и 166 на латиница, сред които и електронни издания и линкове към справочна информация), както и четири проведени интервюта с автори и изпълнители. Това са заглавия, които са отбелязани коректно не само в приложения списък с използвана литература, но и в самият текст на дисертацията. Те обхващат един значително дълъг период на издаване, започвайки от такива монографии като *Musikalische Stationen* на Ханслик от 1880, издадените през 1908 г. от Германското Брамсово общество писма на Брамс с Карл Райнталер, Макс Брух и други негови съвременници, трудове на Курт Хениг или Петер Вагнер, както и най-нови заглавия от 2017 г.. Такъв голям списък с литература е впечатляващ не само с обема си, но и с уменията на автора на дисертация да работи със справочна литература, както и най-вече с колосалния масив от академични списания, книги и извори публикувани в различни дигитални библиотеки. А всичко това показва както една изключително висока степен на познаване на състоянието на проблема, така и голямо съответствие с използваната в изследването литература.

Аз съм запознат изцяло и в основи с автореферата на Петя Цветанова който е развит в рамките на 46 страници и много коректно, ясно и точно представя основните положения от текста на дисертацията. В него е включено и пълно и точно представяне на публикациите, свързани с дисертационния труд в различните годишни сборници: Докторантски четения 2013, Шести академични пролетни четения 2016, Алманах на НМА 2017, както и в изданието на Рива "Музикалната философия", 2016 и един престижен сборник *Musik als Medium der Erinnerung* на Билефелдския Transcript Verlag от 2016 г.

Приемам изцяло и съм съгласен с изведените от дисертанта приноси, които са отнесени до изграждането на оригинална теория на жанра реквием, до приложения в изследването библейски екзегетически метод, до изработването на

строен понятиен апарат, в който се съотнасят съдържателно понятията: *литургичен жанров образец, историческите образи, жанрова мрежа, художествен жанров образец, вторичен художествен жанров образец, интерсубективна символика*, които са напълно съответстващи на темата. Приноси на дисертанта са и разбиранията на религиозния жанр реквием, които се основават на нови постановки, различни от тези на прилагания към него исторически подход, постановки, основани впрочем на съотнасянето на идеята за мемориалност, за реквием-паметник с религиозния анамнезис, тълкуван в историческия, алегорическия и тропологическия екзегетически пласт или проблематизирането на различните образци-образи в спецификата на избраните авторски стратегии. А всички тези приноси са явно доказателство за задълбочените теоретични разбирания, които както субективно, така и обективно следва да бъдат приети като дълбоки знания и като придобити способности за самостоятелни научни изследвания.

На основата на всичко това си позволявам да оценя изключително високо и по достойнство както цялата научна дейност на Петя Цветанова по време на изследването, така и при написването на текста на дисертацията. Бих желал също така да поздравя и научния ѝ ръководител проф. д-р Наташа Япова за великолепното ѝ сътрудничество с докторанта и оказаната неоценима помощ. С настоящото бих желал да предложа на уважаемото Научно жури да присъди на Петя Цветанова Цветанова образователната и научна степен „доктор” по специалност 8.3. „Музикално и танцово изкуство”.

София, 22.09.2018

доц. д-р Георги Асенов Арнаудов

Подпис: .....